

ЭРКАЛАШ МАДОНИ: ТАДҚИҚ ВА ТАЛҚИН (ЭРКАЛАШ ФУНКЦИОНАЛ СЕМАНТИК МАЙДОНИ ТАХЛИЛИ АСОСИДА)

Самигова Хушнуда Ботировна

филология фанлари доктори Ал фраганус университети

Инглиз тили кафедраси доценти

kabsam@yandex.ru

Мирзаулугов Шаҳзод Беҳзод ўғли

Ўзбекистон Давлат Жаҳон Тиллари университети талабаси

shahzodbekmirzaulugov@gmail.com

Дунёни билиш жараёнида тилларни қиёслаш ниҳоятда катта аҳамиятга эгадир, чунки қиёслаш ҳар қандай тафаккурдаги англашнинг асосидир. Дунёдаги ҳамма нарсаларни қиёслаш орқали биламиз [1, 150, 43].

Когнитив тилшунослик бўйича жуда кўп олимлар изланишлар олиб борганлар (Б. Берген, В.В. Демянков, Е.С. Кубрякова, З.Д. Попова, И.А. Стернин, Ю.С. Степанов, Ў.Қ. Юсупов, А.А. Абдуазизов, Д.У. Ашурова, Ш. Сафаров ва бошқ.).

Ў.Қ. Юсуповнинг таъкидлашича, охирги пайтларда тилшуносликда нисбийлик муаммоси яна ўрганила бошланди. Когнитивистика ва тилшуносликнинг ўзаро муносабати "когнитив тилшунослик"ни, культурология ва тилшуносликнинг муносабати эса "лингвокультурология" фанларини вужудга келтирди. Кўпгина когнитив тилшунос олимларнинг айтишларича, когнитив тилшуносликда асосий диққат билим категориясига, унинг турлари муаммосига ҳамда мазкур билимларнинг тилдаги акс этишига қаратилади [Юсупов У.К. 155, 4-20].

Когнитив тилшуносликнинг интенсив ривожланиши тилларни қиёсий ўрганишда янгича қарашни шакллантириб бормоқда. Тил бирликларини қиёсий ўрганишда когнитив ёндашув қиёсланаётган тилларда оламнинг қандай акс эттирилиши, тил ва тафаккур, тил ва маданият ўртасидаги ўзаро боғлиқлик, шунингдек, ўзаро таъсирни чуқурроқ англашга ёрдам беради. Когнитив ёндашув – тилга хос бўлган воқеа-ҳодисаларни билиш назарияси ёрдамида изоҳлаб бериш усулларида биридир. Когнитив тилшунослик инсоннинг билиш фаолиятини ўрганувчи фанлар таркибига киради. Унинг асосий мақсади тил тизимининг олами билиш жараёнидаги иштироки ва улушини аниқлашдир [Демянков В.В., 17-33].

В.В. Демянков, Е.С. Кубряковаларнинг фикрича, когнитив тилшуносликда тилни когнитив механизм, когнитив восита, яъни ахборотни репрезентация (кодлаш) ва трансформация жараёнларида муҳим аҳамият касб этадиган тиллар тизими сифатида кўриб чиқилади [Демянков В.В., Кубрякова Е.С., 1996. – 53 с. 53].

Таъкидлаганимиздек, когнитив тилшуносликнинг асосий хусусияти тилни инсоннинг олами англаш фаолияти билан боғлаб ўрганишидир. Зеро, тил кишининг дунёни англаш воситасидир. Когнитив тилшуносликда тил бирликларининг маъносини тилнинг турли сатҳларида таҳлил этиб, концептлар ва категорияларга бўлиб ўрганилади. Концептуализация ва категоризация олами билишнинг семантик муаммоларини ўрганишда катта аҳамият касб этади. Мазкур фаннинг мустақил қисми бўлган кўп поғонали маъно назарияси когнитив семантикани ажратиш мумкинлигини келтириб чиқаради [Джусупов Н.М., 10].

Когнитив-семантик ўрганишнинг асосий хусусияти шундаки, у антропоцентризм тамойилларини ҳар томонлама ҳисобга олиб, тил бирликларининг семантикасини концептлар асосида кўриб чиқади. Бунда маъно когнитив феномен сифатида кўрилади. Концепт муаммоси ҳақидаги фикрларни Ў.Қ. Юсупов, Д.У. Ашурова, Е.С. Кубрякова, Ш. Сафаров, Н.М. Джусупов ва шу каби бошқа олимларнинг ишларида учратиш мумкин. Концепт тўғридан-тўғри тилдаги инсон омилига боғлиқ муносабатда бўлади. У инсон дунёқарашининг интеллектуал, эмоционал мақсадидир. Концепт мазмуни бир умумий маъно билан бирлашган лексик бирликлар орқали ифода қилинади ва улар лексик-семантик майдонни ташкил этади. Замонавий тилшуносликда лексик-семантик бирликлар йиғиндисини ифодалашда “майдон”, “гуруҳ”, “парадигма” каби терминлардан фойдаланилади [Кузнецов А.М., 50-110].

“Концепт”, “маданий концепт” терминлари мазкур фанларда ҳамда қиёсий тилшуносликда муҳим аҳамият касб этади. Маълумки, тил бу бизга мерос бўлиб қоладиган маданиятнинг далили ҳамда унинг бир қисмидир. Дарҳақиқат, халқнинг маданияти дастлаб унинг тилида акс этади, айнан тилгина мазкур маданиятнинг сирли қирраларини сўзлар орқали очиб беради. Мутахассисларнинг фикрича, турли халқлар концептлари бир-биридан фарқланади, лекин инсоннинг хулқ-атвори ва дунёқарашига қараб қай даражада фарқланиши муаммоси ҳалигача ечим талаб қиладиган муаммодир. Тил ўз семантикасида олам ва инсоннинг унга бўлган муносабатини акс эттиради. Тил семантикаси – тил ва нутқ бирликларининг маъно йиғиндиси ҳамдир. Ў.Қ. Юсуповнинг таъкидлашича, дунёда семантик жиҳатдан бир-бирига тўла мос келувчи тилларнинг ўзи йўқдир. Лекин қисман бўлса ҳам, семантик жиҳатдан мос келувчи тиллар мавжуддир. Тиллар семантикасининг айрим жиҳатлари бир-бирига ўхшамаслигининг сабаби – турли халқларнинг маданияти, урф-одатлари, илмий-техникавий жараёни, яшаш шароитлари турлича эканлиги билан изоҳланади. Уларнинг ўхшаш жиҳатлари мавжудлиги эса мазкур тилларни таржима қилиш ҳамда қиёслаб ўрганишга имконият беради. Шу ўхшашликлар мавжуд бўлмаганида тилларни ўрганиш масаласи оғир кечар эди. Кўринадики, икки тил эгалари билан мулоқот қилиш чораси ҳам бўлмас эди. Тил семантикаси олами акс эттирар экан, айрим

тилшунослар уни тасвирий жиҳатдан "оламнинг тилдаги тасвири" деб номлайдилар. Аниқ бир тилдаги тасвирни эса "оламнинг миллий тилдаги тасвири" деб атайдилар. Яна шуни таъкидлаш жоизки, когнитив тилшуносликда "оламнинг концептуал тасвири" деган тушунча ҳам мавжуд. Когнитивистларнинг таъкидлашича, инсонда олам ҳақидаги билимлар концептлар асосида йиғилиб боради. Концепт назарияси жуда қизиқ бўлса-да, у кўпгина изланишлар ва исбот талаб қилади. [Юсупов У.К., 19-20]. Тилларнинг қиёсий ўрганиш принциплари ҳақида тўхталиб ўтар экан, мазкур олим ўрганилаётган объектни бир бутунлик сифатида, барча аспектларда, кенг қамровли ўрганиш лозимлигини таъкидлаб ўтади [Юсупов У.К., 92].

Шундай қилиб, когнитив тилшуносликнинг асосий вазифаси инсон онгида кечадиган ментал жараёнларни лисоний фаолият билан боғлиқ ҳолда ўрганиш бўлса, когнитив таҳлил объекти эса билим олиш, уни амалда қўллаш ҳамда узатиш манбаи ва, ниҳоят, уни шакллантирувчи восита бўлган тил тизими ҳисобланади [Сафаров С.Ш., 11-53].

Маълумки, ҳар қандай маданият атроф-муҳит таъсирида тараққий қилиб, ўзгариб боради. Турли миллатлар маданияти бир-биридан, энг аввало, воқеликни моддий ва маънавий ўзлаштиришдаги фарқи жиҳатидан ажралиб туради. Бундай фарқнинг асосида ўзлаштирилаётган объект ёки унинг фаолият маҳсули эмас, балки ушбу моддий-маънавий ўзлаштириш жараёни қандай ҳолатда ёки қандай услубда кечаётганлиги ётади. Когнитив тилшунослик мана шу каби масалаларга ойдинлик киритади. Тилларни қиёслаш жараёнида когнитив лингвистика нуқтаи назаридан ёндашув бир тилни ўрганишда пайқаб олинмаган хусусиятларни очиб бериш имконини яратади.

Мазкур ишда "майдон" (функционал-семантик майдон) термини қўлланилар экан, ушбу номланишдан фойдаланганда моҳияти бўйича бир-бири билан бевосита семантик жиҳатдан боғлиқ бўлган маълум бир тилдаги сўзлар майдони назарда тутилади.

"Семантик майдон" термини биринчи бўлиб, Г. Ипсен томонидан қўлланилган. Тилларни қиёсий ўрганишда, майдон нуқтаи назаридан, назарий жиҳатдан ёндашиш жуда ҳам муҳимдир [Юсупов У.К., 39-48].

А.А. Абдуазизовнинг таъкидлашича, "семантик ёки тушунча майдони" маънолари билан боғланган сўзларни бирлаштиради. Бундай сўзлар, одатда, бир лексик-семантик гуруҳни ташкил қилади [Абдуазизов А., 69].

А.В. Бондарко функционал-семантик майдонни (ФСМ) тадқиқ этар экан, унинг фикрича, мазкур майдон бир гуруҳга кирувчи умумий семантик функция (ядро) асосида бирлашувчи лексик, грамматик, лексик-синтактик каби воситаларни ўз ичига олади. ФСМ қуйидаги хусусиятларга эга бўлади: а) мазкур гуруҳга кирувчи тил бирликлари умумий семантик функцияга эга бўлади; б) уларнинг таркибида фақат лексик эмас, балки грамматик воситалар ҳам мавжуд бўлади. Структураси жиҳатдан эса ядро ва перифериялардан ташкил топади [Бондарко А.В., 99-103].

Когнитив лингвистика муаммоларини ҳал этиш тилларни қиёслашда муҳим аҳамияга эга, чунки тил бирликларини ҳар хил тилда қиёслаш орқали уларнинг концептуал-семантик моҳиятини, социолингвистик, гендер ва лингвокультурологик хусусиятларини кўрсатиб бериш мумкин.

Ушбу ишда инглиз ва ўзбек тилларида ЭФСМнинг когнитив-концептуал, гендер, социолингвистик ва лингвокультурологик хусусиятларини тадқиқ этишга эътибор қаратилган. Мазкур хусусиятларни когнитив тилшунослик нуқтаи назаридан таҳлил қилиш ҳамда эркалаш майдонининг мавжудлигида инсон омилининг моҳиятини ва дунёни билиш жараёнини ўрганиш муҳим аҳамият касб этади. Муаммони бу тарзда тадқиқ этиш умумий ва хусусий тилшуносликнинг энг муҳим масалаларини изчил ўрганиш ва уларнинг тўғри ечимларини топишга ёрдам беради.

Эркалаш термини ва унинг бошқа ҳодисаларга муносабати. Турли манбаларда эркалаш терминига келтирилган ўзига хос изоҳларни учратиш мумкин. Ш. Казаков эркалашга ўз фикрини баён қилган ҳолда шундай дейди: "Агар тилда эркалаш бўлмаганда, на ёш, на кексалар юзида табассум бўлмас эди" [Казаков Ш., 57].

Вебстер изоҳли луғатида эркалаш (affection) сўзига шундай изоҳ берилади: affection – 1) feeling or emotion, tender attachment, fondness; 2. the action of affecting, яъни эркалаш – ҳис-туйғу ёки ҳис-ҳаяжон, нозиклик билан тегиш, суйиш демакдир [Merriam W., 21].

Roget's Thesaurus луғатида эркалаш термини endearment, loving words, affectionate speeches, pretty names, pet name каби синонимик номларга эга [Roget's Thesaurus, 888-889].

Рус тилидаги изоҳли луғатларда эса юқорида келтирилган луғатлардан фарқланган ҳолда "эркалаш – раҳмдиллик қилиш, овутиш, асраб-авайлашдир" деб изоҳланади (ласка – 1) проявление нежности, любви; 2) доброе, приветливое отношение, обращение) [Д.Н. Ушакова, 26].

Ўзбек тилининг изоҳли луғатида эса эркалаш нафақат меҳр билан суйиш эканлиги, балки, паралингвистик воситалар, яъни тана ҳаракати орқали ҳам ифода этилиши мумкинлиги назарда тутилади [Ўзбек тилининг изоҳли луғати. 2 ж., 450].

Интернет манбаларда эса бу термин terms of endearment деб ҳам юритилади.

Д.М. Юлдашева эса мазкур терминни эркалатма номи билан атайди. Унинг фикрича, эркалатма оналарга хос фольклор жанр тури бўлиб, характер-хусусиятни ифодаловчи "эрка" сифатининг маъно-мундарижаси билан боғлиқдир. -ла феъл ясовчи қўшимча, -ма аффикси эса феълдан белгили ҳаракат отини ясаган. Эркалатмаларни ҳар доим айтиш мумкин. У болага меҳр ифодалашнинг бир кўринишидир [Юлдашева М.Д., 31].

Лекин, юқоридаги олимлардан фарқли ўлароқ, Қ. Мусаев ўз ишида эркалаш билан боғлиқ лексик бирликларни ширинсуҳанлик атамаси билан номлайди [Мусаев Қ., 163-166].

Р. Қўнғуровнинг таъкидлашича, эркалаш формалари фақатгина кам, кичиклик маъносини эмас, балки, илтифот, меҳрибонлик, эркалаш маъноларини ҳам ифодалайди [Қўнғуров Р., 44].

Бизнинг фикримизга кўра эса, эркалаш – ҳар бир тилнинг ўзига хос воситалари, шакл-усулларидан фойдаланиб, одамларга, жониворларга, табиатга, нарса-ҳодисаларга нисбатан меҳрибонлик, муҳаббат, майинлик, нафис меҳр билан суйиш ва севиш каби муносабатларни ифодалайди.

Кўп ҳолларда эркалаш кичрайтириш билан бирга ўрганилиб келинади. Айрим олимлар (А.К. Пўлатов, Ж. Бўронов, О.М. Мўминов, Х. Абдурахмонов, А. Рафиев, Н. Асқарова ва бошқ.) ўз илмий ишларида кичрайтириш ва эркалашни бир-бирига боғлаб ўрганадилар. Баъзилари эса (М.И. Расулова, Ш. Казаков, О Сафаров, Р.Р. Хадятуллаев ва бошқ.) мазкур терминларни бир-биридан ажратиб тадқиқ этадилар. Қуйидаги дастлабки мақсадимиз мазкур атамаларнинг маъно жиҳатидан фарқлаб олишдир.

Тилшунослик терминлари изоҳли луғатида бу атамалар шакл сифатида кўрилар экан, шу ўринда эркалаш шакли ва эркалаш маъноси атамалари ҳам ўзига хос изоҳ талаб қилади. Эркалаш шакли бирор-бир сўзга эркалаш шакли суффиксларини (-жон, -хон, -гина каби) қўшиш орқали ҳосил бўлади, лекин матнда мазкур сўз эркалаш маъносини ифода этмаслиги мумкин. Эркалаш маъноси эса айтиб бир сўзга эркалаш суффикслари қўшилмаган ҳолларда ҳам контекстда эркалашни ифода этади. Масалан, асал сўзи кўчма маънода эркалашни ифода этади. Нигора сўзига -хон суффикси қўшилса (Нигорахон) эркалаш шакли ҳосил бўлади. Аксинча, айтиб бир сўз эркалаш шакли суффиксларини олиб туриб ҳам эркалаш маъносини ифода этмаслиги, мазкур сўз киноя, ҳурмат, кичрайтириш маъноларига эга бўлиши мумкин.

Э.Қиличевнинг фикрига кўра, кичрайтириш-эркалаш шакллариининг маънолари нутқнинг умумий мазмунига боғлиқ бўлади [Қамбаров Ғ.С., 21-23]. Шунинг таъкидлаш жоизки, айрим ҳолларда эркалаш асосида кичрайтириш ҳам мавжуд бўлиши тилда инкор этиб бўлмайдиган ҳодисадир. Қуйида эркалаш ва кичрайтиришни умумий тарзда бир-биридан фарқлаш мақсадида бир неча мисоллар келтириб, уларни изоҳлаймиз:

The kitten is ill and it is in bed [Скультэ В., 147].

Мисолдаги the kitten сўзи орқали мушукнинг боласи назарда тутилмоқда. Қуйидаги мисолда аксинча, эркалаш маъносининг устунлиги сезилиб туради:

Sleep, pretty loved one; do not cry.

And will sing a lullaby [Малкоч А.М., 106].

Pretty loved one мисолида кичрайтиришни эмас, балки эркалаш маъносини кузатиш мумкин. Матнда йиғлаётган болани овутиб, эркалаб ухлатишга ундаш ифода этилмоқда. Ўзбек тилида ҳам мазкур ҳодисага диққат қаратамиз:

Қопча, қопча ичида унча, унча ичида устунча;

Пичагина бўйи бор, таккакидан тўни бор [Абдурахимов. М., 85-161].

Мисоллардаги пичагина, унча, қопча, устунча сўзларидан предмет айнан ҳажм жиҳатдан кичрайтириб ифодаланганлигини кўриш мумкин. Кичрайтиришдан фарқли ўлароқ, қуйидаги мисолларда айнан эркалаш маъноси ифода этилганлигини кузатамиз:

– Қўйинг, айланай, йиғламанг. Майли, катта бувингиз, хафа бўлманг, жонимни қоқай [Раҳматуллаев Ш., 98].

– Жўра полвон, акаси жонидан, қуюндек югурдак боласан. Вой, онагинанг қоқиндиқ [Бир соатлик халифа, 120].

– Хи-хи-хи, айланай сиздан, пошша қиз! Мирзакарим бойнинг ҳовлилари шуми? – деб сўради [Қодирий А., 171].

Айланай, жонимни қоқай, акаси жонидан, пошша қиз мисоллари мазкур парчаларда эркалаш маъносини ифода этмоқда.

Демак, эркалаш меҳр-муҳаббат билан суйиш, кичрайтириш эса эркалашдан фарқли ўлароқ, нарса ёки кимсанинг ҳажми, ёши жиҳатидан кичиклигини ифода этади. Лекин, матнда бир пайтни ўзида ҳам эркалаш, ҳам кичрайтириш маънолари ифода этилиши ҳам мумкин. Масалан:

Mally's meek, Mally's sweet,

Mally's modest and discreet [Строганская И.С., 71].

Онажони ёлборар: – Ўғлоним, эркатоим...

Бутун дружина унинг, кетидан юрар доим;

Акажони синглизини эркалайди: – Алла-ё, алла,

Гапимни уқ, сингилгинам, кинога кетган ойим, дадам [Барто А., 127-275].

Мисоллардаги meek (кичкинтай), сингил, эркато сўзларида кичрайтириш маънолари сезилиб турибди. Лекин, матнда шу билан бир қаторда, эркалаш маъноси ҳам ифода этилмоқда.

Демак, тадқиқотимиз натижасига кўра, қиёсланаётган тилларда соф эркалаш, соф кичрайтириш ҳамда эркалаш-кичрайтириш маънолари мавжуд. Улар эса, ўз навбатида, матнлар ёрдамида аниқланади.

Мазкур иш инглиз ва ўзбек тилларида эркалаш маъносини ифода этувчи сўзлар, сўз бирикмалари ва фразеологик бирликларни тадқиқ этишга қаратилади.

Тадқиқотимиз эркалаш, баҳолаш, мақташ терминлари ўртасидаги фарқларга ойдинлик киритиш зарурлигини талаб қилганлиги сабабли, мазкур терминлар изоҳлари ҳам кузатилди.

Оксфорд луғатида берилишича, “баҳолаш – бирор нарсанинг қийматини кўрсатиш”дир (evaluate – estimate the value of smth.) [The Oxford Dictionary of the English Language, 39].

Ўзбек тилининг изоҳли луғатида эса, “баҳолаш – нарх қўйиш, пулга чақиш, баҳо бериш, аҳамияти, қадри, қиймати ҳақида фикр билдириш, ҳукм чиқариш” каби кўринишда изоҳланган [Ўзбек тилининг изоҳли луғати. 2 ж., 90].

“Баҳо” тушунчаси миллийлик ва экспрессивлик ичида намоён бўлиб, у ижобий ва салбий маънолардан иборат. Тилдаги ижобийлик ва салбийлик

кишининг руҳий ҳолатига таъсир қилади. Баҳо предикати асосий икки маънони ифодалайди: яхши ва ёмон. Яхши ва ёмон баҳонинг ифодаланиши, асосан, сифатлар орқали намоён бўлади [Қамбаров Ғ.С., 85].

Демак, баҳолаш деганда субъектнинг объектга бўлган ижобий ва салбий муносабатини тушуниш лозим. Шунини таъкидлаш жоизки, эркалашнинг ифода этилишида фақат ижобий муносабат бўлса, баҳолашда ҳам салбий, ҳам ижобий ҳиссиётлар мавжуд бўлади.

Қуйида мақташ терминини эркалашдан фарқлаш мақсадида турли манбалардаги изоҳларни кузатамиз.

Оксфорд луғатининг изоҳига кўра, "мақташ – бирор-бир нарсани маъқуллаш, ғурурланишни кўрсатиш ҳамда обрўсини кўтариш" демакдир. (praise – 1) speaking with approval of; saying that one admires; 2) giving honor and glory to) [Oxford Learners Dictionary of Current English, 653].

Вебстер луғатида эса юқоридаги луғатдан фарқли равишда "мақташ – қўллаб-қувватлаш ҳақида фикр беришдир" деб изоҳланган (praise – an expression of approval) [197, 97].

Ўзбек тилининг изоҳли луғатида эса "мақташ (мақтамоқ) – шахс ёки нарсанинг яхши томонларини, фазилатларини кўрсатиб гапирмоқ, яхши қилиб кўрсатмоқ" каби таърифга эга. Масалан:

Офтоб ойим сўради: – Чиройли йигит, ақлли йигит деб мақтай- мақтай Тўйбеканинг ичаги узилди, у ким эди? [Ўзбек тилининг изоҳли луғати. 2 ж., 456]

Чиройли йигит, ақлли йигит сўз бирикмаларида мақташ маъноси мавжуддир.

Демак, эркалаш, мақташ ва баҳолаш ўртасидаги фарқларга кўра, эркалаш меҳр ва муҳаббат билан суйиш, севишдир, мақташ эса кимнинг ёки ниманингдир ижобий томонларини гапириб, уни яхши қилиб кўрсатишдир. Баҳолаш эса бирор кимса ва нарсанинг яхши ёки ёмон томонларига ўз фикрини билдириш демакдир. Мақташ ва баҳолаш ифода этилаётганда меҳр, суйиш ҳислари эркалашга нисбатан сустроқ бўлади. Қуйида бир неча мисоллар орқали уларнинг фарқларини таҳлил қиламиз:

- а) менинг шакар болажоним;
- б) анави бола ёмон болага ўхшамайди;
- в) бунча одобли, ахлоқли бола экан-а.

Мазкур мисолларнинг биринчиси эркалаш (болакай меҳр билан суйилаяпти), иккинчиси баҳолаш (сўзловчи боланинг яхшилиги тўғрисида ўз фикрини билдираяпти) ва учинчиси мақташ (боланинг яхши тарафлари айтилиб, у ижобий қилиб кўрсатилаяпти) маъносига эгадир. Қуйида инглиз ва ўзбек тилларидаги адабиётлардан мисоллар келтирамиз:

Capulet: A gentleman of noble parentage,
Of fair demesnes, youthful, and nobly train'd,
Stuff'd, as they say, with honorable parts,
Proportion'd as one's thought would wish a man;
And then to have a wretched puling fool [Shakespeare. W. 67].

Мазкур мисолнинг ўзбек тилида (Жамол Камол таржимаси) ҳам келтирамиз:

Капулетти (Жульеттага):

– Мана, яхши куёв топдим, ўктам, навқирон,

Аслзода, назокатли, йигитлар ичра

Ҳавас қилса арзийдиган расо бир йигит [Шекспир В, 109].

Мисолларда Жульеттанинг отаси унга ёр топгани ва у бўлғуси куёвнинг яхши тарафларини а gentleman of noble parentage, of fair demesnes, youthful, and nobly train'd, stuff'd, as they say, with honorable parts, proportion'd as one's thought would wish a man, яъни ўктам, навқирон, аслзода, назокатли, йигитлар ичра ҳавас қилса арзийдиган расо бир йигит каби жумлалар билан қизига мақтаб, ижобий маънода ўз фикрини ифода этмоқда. Бу ерда инсон меҳр-муҳаббат билан суйилмаяпти, эркаланмаяпти ҳам, фақат унинг мақтовга сазоворлиги ифодаланмоқда.

Қуйида эса баҳолашга мисоллар келтирамиз:

"Where are all good priest-baiters? Where is Cavalsanti? Where is Brundi? Where is Cesare?..." said the major [Hemingway E., 122].

"I am a very simple girl," Catherine said.

Келтирилган мисолларда а good priest, a very simple girl, crasy girl сўз бирикмалари орқали инсонларга берилган баҳолашни кузатиш мумкин.

Бизнинг фикримизча, мақташда экспрессив-эмоционаллик баҳолашга нисбатан кучлироқ бўлади. Демак, эркалашдан фарқли ўлароқ, мақташ бирор-бир кимса ёки нарсанинг яхши ва ижобий тарафларини кўрсатиш бўлса, баҳолаш мазкур объектларнинг яхши ёки ёмон эканлиги ҳақида ўз фикрини билдириш демакдир.

Эркалаш билан бир қаторда ҳурмат ва маъқуллаш атамаларининг ҳам ўзига хос жиҳатларини аниқлаш тадқиқотимиз жараёнида муҳим аҳамият касб этади.

Оксфорд луғатида изоҳланишича, "ҳурмат – шахс ёки нарсага бўлган илтифот кўрсатиш демакдир" (respect – to have respect for a person or thing) [The Oxford Dictionary of the English Language, 598].

Ўзбек тилининг изоҳли луғатида таъкидланишича, "ҳурмат – кимса ёки бирор нарсани қиммат тушуниб, уни қадрлаш, улуғлаш, эъзозлаш туйғуси, эъзоз эҳтиром ҳамда обрў, эътибор"дир. Ҳурматламоқ эса – эъзозламоқ деган маънога эга [Ўзбек тилининг изоҳли луғати. 1 ж., 712].

Ўзбек тилида эса II–III шахс кўпликдаги сиз, улар олмошлари ҳурматни ифода этади. Қолаверса, қариндош-уруғларни ифодаловчи отларга -лар кўплик суффикси ҳамда -им I шахс бирликдаги эгалик қўшимчаси қўшилганда ҳам ҳурмат маъносини англатади. Масалан, дадамлар келдилар, ойимлар сўрадилар. Мазкур мисолларда адресат бир киши бўлса-да, лекин сўзловчи унга нисбатан ҳурмат юзасидан ёндашмоқда.

Маъқуллаш ҳам ҳурмат терминлари ўзига хос изоҳларга эга бўлиб, турли манбаларда ҳар хил изоҳланади. Мазкур сўзнинг феъл шаклига келтирилган изоҳини кузатамиз:

approve v. – 1) prove; 2) to have or express a favorable opinion of; 3) a: to except as satisfactory; b: to give formal or official sanction to, яъни “маъқуллаш бу тасдиқлаш, маъқулловчи фикрни баён этиш, расмий тасдиқни эълон қилиш демакдир” [Merriam W., 61].

Оксфорд луғатида эса “маъқуллаш – инсон ҳамда нарсани яхши, мос келади деб айтиш ёки ўйлаш, бирор кимса ёки нарсани тасдиқлаш демакдир” деган изоҳ келтирилади (approve n. – say or think that a person or thing is good or suitable; approval n. – approving somebody or something) [The Oxford Dictionary of the English Language, 34-39].

Ўзбек тилининг изоҳли луғатида эса “маъқуллаш (маъқулламоқ) – қувватламоқ” деган маънога эгадир [Ўзбек тилининг изоҳли луғати, 2 ж. 456].

Юқоридаги луғатлардан фарқли ўлароқ рус тилининг изоҳли луғатлари маъқуллашни “тўғри келади деб қабул қилиш, бирор-бир нарсага мақтов билан ёндашиш, рухсат бериш, сифатли деб қараб маслаҳат бериш” каби кўринишда изоҳлайди [Толковый словарь русского языка, 770].

Демак, эркалашдан фарқли ўлароқ маъқуллаш бирор-бир фикрни тўғри деб топиш, кимнингдир фикрига қўшилиш демакдир.

Қуйида ўрганилаётган тилларда ҳурмат (а), маъқуллаш (б), эркалаш (в) терминларининг фарқларини аниқлаш мақсадида мисоллар келтираамиз:

а) “Let me see,” he said, stepping ahead of them and opening the door, “you may bring them back Monday.” “Yes, sir,” said Mrs. Gerhardt. “Thank you” [Theodore D. 30].

Attired in handsome smoking-coat, he looked younger than at their first meeting. “Well, madam,” he said, recognizing the couple, and particularly the daughter, “what can I do for you?” [Theodore D., 28]

– Бу кишини танидингиз-а, Собирахон? – деб сўради Мунира опа.

– Нега танимай. Келинингиз бўладилар [Аббос С., 144].

б) “Buy I know many things I can’t say. I know more than you.”

“Yes. You do” [Theodore D., 119].

“You believe so?”

“Of course,” he took a step towards the table [Theodore D., 189].

– Китоб ҳам чиқардим, домла.

– Э-э, яшанг! Астойдил қувонди Тўлқин Турсунзода [Аббос С., 216].

– Бундан буёқ бўшман-ку, сизга ёрдам бераман, иккаламиз шу ерни обод қиламиз, – деди Анвар.

– Барака топ ўғлим, – деди Шокир баззоз, унинг юзи ҳали ҳам ёришмаганди [51, 147].

– Шу, Рашид акамга қаттиқ куйдилар-ов, – орага қўшилди Саодат. Собира... унинг фикрини маъқуллади.

– Ҳа-аа, мана бу бўлак гап. Саодатнинг гапларида жон бор [Аббос С., 245].
в) "Good-bye."

"Good-bye, sweet." She went out [Theodore D., 68].

"Hello, darling," Catherine said [Theodore D., 225].

– Ойинг ўргилсин бўйлариңдан, катта бола бўп қопсан-а, Давронжон,
– деди, неварасининг тўғарак, юмшоққина юзларидан чўлпиллатиб ўпиб
[Аббос С., 183].

Мисолларнинг а қисмидаги *sir, madam*, Собирахон, келинингиз бўладилар сўз ва сўз бирикмалари инсонга нисбатан ҳурматни, б қисмидаги *yes, you do, of course*, э-э, яшанг, барака топ ўғлим, ҳа-аа, мана бу бўлак гап эса маъқуллашни ҳамда в қисмидаги *sweet, darling*, ойинг ўргилсин бўйлариңдан сўз ва иборалар эркалаш маъносини ифода этмоқда.

Демак, эркалаш, ҳурмат ва маъқуллаш терминлари бир-биридан фарқланиб, уларнинг фарқлари компонент таҳлил методи, луғатлардаги маънолари ҳамда матнларга асосланган ҳолда аниқланди.

Эркалаш семантик компонентини аниқлаш. "Компонент таҳлил" термини биринчи бўлиб У. Гудэнаф (W. Goodenough) ҳамда Ф. Лонсбури (F. Lounsbury) томонидан қўлланилган. [Muminov O.M., 144].

Сўзнинг маъноси фарқловчи семалар йиғиндисидан ташкил топади. Сема сўз маъносини ташкил этувчи энг кичик birlikдир. Компонент таҳлил жараёнида қиёсланаётган тиллардаги сўзларнинг семантик изоҳидаги эркалаш маъносини кўрсатувчи архисема ҳамда интеграл семаларни аниқлаштириш талаб қилинади.

Архисема бир майдонга тегишли барча лексик birlikларнинг изоҳи таркибида мавжуд бўлган сема, интеграл сема эса ўхшаш ёки қардош семалардир. Улар бир сўз изоҳида бўлса, бошқа бирининг изоҳида учрамаслиги мумкин.

Интеграл семалар, ўз навбатида, фарқловчи семаларга бўлинади. Фарқланиш ҳодисаси эса тил birlikлари семантикасига чуқурроқ кириб бориб, уларнинг алоҳида маъноларини излаб топишга қаратилган бўлиб, у объектни тўла-тўқис англаш ва парчалаб ўрганишни "семантик ва лексик-грамматик майдон"да амалга оширишни ўз олдига мақсад қилиб қўяди.

Демак, фарқловчи сема аниқ бир майдонга тегишли лексик birlikларни айрим белги ва хусусиятларига кўра гуруҳларга ажратишда ёрдам берувчи семадир.

Сўзнинг луғавий изоҳи таркибидаги мавжуд архисема ва интеграл семалар икки хил, яъни эксплицит ҳамда имплицит ифодалаш йўллари орқали аниқлаштирилади. Сўзнинг луғавий изоҳи таркибида архисема ва интеграл семалар ҳамда пометалар (кўрсаткич сўзлар) яққол мавжуд бўлса, бу эксплицит ифодалаш йўли орқали аниқлаш дейилади. Агар мазкур birlikлар сўзнинг луғавий маъно изоҳида аниқ бўлмаса, унда кўп поғонали усулдан фойдаланилади. Сўзнинг фарқловчи семаси кўп поғонали дифиницион (КПД) таҳлилининг бир неча поғонасида аниқланиши мумкин. Бу эса имплицит ифодалаш йўли орқали аниқлаштириш дейилади.

ЭФСМнинг когнитив хусусиятларини таҳлил этиш учун тегишли сўзлар изоҳида қайси бир сема актуализацияга учраши ёки фаоллашадиганини аниқлаш мақсадида ҳар бир сўзнинг сема таркибини атрофлича ўрганиш, ундаги лексик қаторни ташкил этувчи компонентларни бошқа сўзга қиёслаш, улардаги архисема, интеграл ҳамда фарқловчи семаларни аниқлаб чиқиш талаб этилади. Буни амалга ошириш учун инглиз ва ўзбек тилларидаги луғатлардан фойдаланилди.

Инглиз тилида мавжуд сўзларнинг луғавий изоҳидаги семаларни аниқлаштириш мақсадида олиб борилган компонент таҳлилни бир неча мисоллар орқали кўриб чиқамиз:

sugar (шакар) – (informal, especially name) a way of addressing smb. that you like or love like sweetheart;

chickabiddy (жўжа) – 1) a chicken; 2) a trivial term of endearment for a child;

dove (кабута) – 1) a pigeon of the genus Columba and various related genera; 2) a word of endearment for one regarded as pure and gentle.

Юқоридаги таҳлилда sugar, chickabiddy, dove ва шу каби бошқа сўзларнинг луғавий изоҳидаги dear, sweetheart, lover, sweetheart семалари ҳамда endearment пометаси эксплицит ифодалаш йўли орқали аниқлаштирилди.

Қуйидаги мисолда сема имплицит ифодалаш йўли орқали аниқланди:

laddie (болакай) – 1) a young lad; 2) a male person of any age between early boyhood and maternity; BOY, YOUTH. 3) fellow, chap.

Юқоридаги сўз изоҳида ҳеч қандай эркалаш маъносини кўрсатувчи сема мавжуд эмас, лекин луғавий маъно таркибига кирувчи boy сўзининг компонент таҳлилига кўра, бу сўзнинг луғавий маъносида sweetheart интеграл семаси мавжуд:

a boy (бола) – 1) a male child from birth to adulthood; 2) son; 3) an immature male, separate the men from the boys; 4) sweetheart, beau.

Демак, laddie сўзининг компонент таҳлилида кўрсаткич сема иккинчи поғонада аниқланди (laddie a boy sweetheart).

Инглиз тилидаги love семаси ЭФСМга кирувчи лексик бирликларнинг луғавий семантик изоҳларидаги (дефинициясидаги) архисемаси деб қабул қилинса, darling, sweetheart, dear, lovable, lover семалари ҳамда endearment ва affection луғатлардаги пометалар интеграл семалар деб қабул қилинди. Семантик структурасида мазкур интеграл семаларга эга бўлган сўзлар ўз навбатида love архисемаси бўйича бир гуруҳга бирлашадилар. Масалан:

sweetheart (жоним) – one who is loved;

darling (жоним, азизим) – dearly loved person, favorite;

dear (азизим) – 1) a loved one; 2) a lovable person;

lover (севувчи) – a person in love; esp. a man in love with a woman.

Инглиз тилидаги луғатлар ёрдамида тўпланган мисоллар сони 200тани ташкил этди. Уларнинг 66таси (33%) эксплицит, 104таси (52%) имплицит ифодалаш йўли ҳамда 30таси (15%) пометалар ёрдамида

аниқланди. Компонент таҳлил асосида аниқланган интеграл сема ва пометалар фаоллик даражаси қуйидагича:

sweetheart – 107та (53%), darling – 12та (6%), dear – 7та (3,5%), love – 34та (17%), endearment – 15та (7,5%), affection – 15та (7,5%).

Ўзбек тилида олиб борилган компонент таҳлил натижасига кўра, луғатлардан йиғилган эркалаш маъносини ифода этувчи лексик бирликлар 225тани ташкил қилди. Унда севиш архисема ҳамда севикли, сеvimли, севгили, севувчи каби семалар интеграл семалар деб қабул қилинди. Луғатлардаги изоҳ таркибида эркалатиб, эркалаб, эркалатиш пометалари мавжуд бўлган сўзлар ҳам ЭФСМга киритилди. Мазкур интеграл сема ва пометалар севиш асосидаги сўзлардан ташкил топган архисемада бирлашади. Масалан:

севгили – 1) кишининг кўнгил қўйган дилдори, ёр, маъшуқа, маҳбуб;
2) севикли, суюкли, сеvimли.

сеvimли – севикли, суюкли, сеvimли.

Бир неча мисолларнинг компонент таҳлилини кузатамиз:

қўзичоқ – 1) қўйнинг эмадиган боласи; 2) (1-ш., эгалик формасида) болаларга эркалатиб мурожаат этиш формаси;

қулун – 1) бир ёшга тўлмаган тойча, (-чоқ); 2) (1-ш., эгалик формасида) ўғил болаларни эркалатиш ёки эркалатиб мурожаат қилиш формаси;

нигор – 1) севгили, гўзал; 2) Нигор (хотин-қизлар исми);

нури дийда – 1) кўз нури; 2) севикли фарзанд.

Ушбу мисоллардаги эксплицит ифодалаш йўли орқали аниқланган сеvimли, севгили, севикли каби интеграл семалар тадқиқотимиз давомида тўпланган айрим сўзларнинг изоҳида яққол мавжуд эканлиги маълум бўлди.

Мисолларнинг 37таси (16,4%) пометалар, 25таси (11,1%) эксплицит ҳамда 163таси (72,5%) имплицит ифодалаш йўли орқали топилди. Компонент таҳлил асосида аниқланган интеграл сема ва пометалар фаоллик даражаси қуйидагича:

эркалаш (эркалатиш, эркалатиб) – 123та (60%), севикли (сеvimли, суюкли) – 18та (8,5%), севувчи – 66 та (33%), севгили – 18тани (8,5%) ташкил қилади.

Инглиз ва ўзбек тилларида эркалаш маъносини ифода этувчи лексик бирликларнинг луғавий изоҳларида эркалашни кўрсатувчи семалар мавжуд бўлмаса-да, уларнинг контекстдаги маъноларига асосланиб, ЭФСМга киритилди. Масалан, В. Шекспирнинг "Отелло" трагедиясидан инглиз ва ўзбек тилларида мисоллар келтирамиз. Унда Брабацио ўз қизи Дездемонага нисбатан jewel (қимматбаҳо тош) сўзини ишлатади:

Brabantio (to Desdemona): I would keep from thee. For your sake, jewel, I am glad at soul I have no other child [Shakespeare. W., 25].

Брабацио (Дездемонага): – Эшит, дурдонам,

Хайриятки, сендан ўзга зурёдим йўқдир... [Шекспир В., 178]

Ўзбек тилидаги изоҳли луғатларда асал, новвот, шакар каби бир нечта сўзларнинг кўчма маъноларда эркалашни ифода этиши кўрсатиб ўтилмаган. Лекин, ўзбек тилида бу сўзлар эркалаш маъносида қўлланилади. Масалан:

– Бу бошқа гап, асалим! – мазах қилди Юсуф ака [Каримова Л., 20].

...Бу ёруғ дунёда йўғу-боримсан,

Тилимнинг остида новвот-заримсан [Муҳаммад Ю., 21].

Бувим пуф деб носни туфлаб, томга қараб:

– Ўғригина болам, ҳой ўғригина болам, ҳойнаҳой бирор тирикликнинг куйида томга чиққан кўринасан... [Muhiddinova X.S., Salisheva Z.I., Po'latova X.S. 169-170]

Ушбу ажратилган ўғригина болам сўз бирикмасида -гина эркалаш ҳамда -им I шахс бирликдаги эгалик суффикслари мавжуд. Лекин матн маъносига кўра, кампир уйига тушган ўғрини меҳр билан севиб-суйиб эркаламаяпти, балки унга нисбатан пичинг ва ачиниш муносабатида мурожаат қилмоқда. Албатта, пичинг эркалашдан фарқли ўлароқ ўзига хос оҳанг ва интонацияга эга бўлади. Бу ерда эркалашдан кўра пичинг маъноси устунлигини кузатиш мумкин.

Компонент таҳлил методи ёрдамида сўзларнинг семантик структурасидан эркалаш семасини аниқлаш изланишларимиз жараёнида етарлича самара берди. Лекин, изланишлар жараёни қийёсланаётган тилларда мавжуд луғатлардаги материаллар ЭФСМнинг чуқур лингвистик таҳлил қилиниши учун етарли эмаслигини, инглиз ва ўзбек тилларидаги бадий асарлар, газета-журналлар, радио телевидение, Интернетдан тўпланган материаллар, информантлардан олинган сўровномалар натижаси ва бошқа манбаларга суяниб иш кўриш ўрганилаётган мавзунини тўғри ёритишга ёрдам беришини кўрсатди.

Фойдаланилган адабиётлар рўйхати:

1. Абдуазизов А. Тилшунослик назариясига кириш. 2-нашри. – Т.: Шарқ, 2010. – Б. 69-150.
2. Абдурахимов. М. Ўзбек топишмоқлари (ўзбек ва рус тилларида). – Т.: Ўқитувчи, 1991. – Б. 85-161.
3. Ирискулов М.Т. Тилшуносликка кириш (иккинчи нашри). Филология: Бакалаврият таълими йўналиши талабалари учун дарслик. – Т.: ЎзДЖТУ, 2008. – Б. 171-219.
4. Мусаев Қ. Таржима назарияси асослари. – Т.: Фан, 2005. – Б. 163-166.
5. Muhiddinova X.S., Salisheva Z.I., Po'latova X.S. O'zbek tili (oliy o'quv yurtlari bakalavriatining rusiyzabon guruhlar uchun). – Т.: O'qituvchi, 2006. – Б. 169-170.
6. Нарзиева М.Ж. Ўзбек тилида шахсни ёш жиҳатдан тавсифловчи отларнинг маъно таркиби. Филол. фан. номз....дис. – Бухоро: Ф. Хўжаев номидаги БДУ, 1992. – 131 б.

7. Сафаров С.Ш. Когнитив тилшунослик. – Жиззах: Сангзор, 2006. – Б. 11-53.
8. Юлдашева М.Д. Ўзбек болалар фольклори тилида зоонимлар. Филол. фан. номз....дис. – Тошкент: ЎЗР ФА, А. Навоий номидаги Тил ва адабиёт институти, 2007. – 123 б.
9. Қамбаров Ғ.С. Баҳо муносабати ва унинг ўзбек тилида ифодаланиши (шахслараро муносабат асосида). Филол. фан. номз....дис. – Тошкент: ЎЗР ФА, Алишер Навоий номидаги ЎЗМК, 2008. – 125 б.
10. Қиличев Э. Ўзбек тилининг амалий стилистикаси. – Т.: Ўқитувчи, 1992. – Б. 21-140.
11. Қўнғуров Р. Субъектив баҳо формаларининг семантик ва стилистик хусусиятлари. – Т.: Фан, 1980. – Б. 44-134.
12. Ҳакимова Г.Э. Зоонимик компонентли фразеологик бирликларнинг структуравий ва семантик хусусиятлари (инглиз тили материаллари асосида). Филол. фан. номз....дис. – Тошкент: М. Улуғбек номидаги ЎЗМУ, 2008. – 145 б.
13. Аббос С. Беш кунлик дунё. – Т.: Шарқ, 1996. – Б. 147-245.
14. Барто А. Сенинг шеърларинг (Рауф Толиб таржимаси). – Т.: Изд. ЦК Компартии Узбекистана, 1990. – Б. 127-275.
15. Каримова Л. Муҳаббат изтироблари. – Т.: Ғ. Ғулом номидаги нашриёт матбаа ижодий уюшмаси, 2004. – Б. 8-135.
16. Муҳаммад Ю. Улғимсан Ватаним. – Т.: Ижод дунёси, 2004. – Б. 21-115.
17. Соҳиб Ж. Гули сиёҳ, – Т.: Бадиий адабиёт нашриёти, 1965. – Б. 47-238.
18. Шекспир В. Сайланма (Жамол Камол таржимаси). 3 жилдли. – Т.: ЎЗР ФА "Фан" нашриёти, 2008. Ж. 2. – Б. 20-334.
19. Қодирий А. Ўтган кунлар. – Т.: Ғ. Ғулом номидаги Адабиёт ва санъат нашриёти, 1974. – Б. 35-378.
20. Раҳматуллаев Ш. Ўзбек тилининг фразеологик луғати. – Т.: Қомуслар бош таҳририяти, 1992. – Б. 98-120.
21. Ўзбек тилининг изоҳли луғати. 2 жилдли. – М.: Русский язык, 1981. Ж. 1. – Б. 33-631.
22. Ўзбек тилининг изоҳли луғати. 2 жилдли. – М.: Русский язык, 1981. Ж. 2. – Б. 7-714.
23. Ўзбек тилининг изоҳли луғати. 5 жилдли. – Т.: Ўзбекистон миллий энциклопедияси, ЎЗР ФА Алишер Навоий номидаги тил ва адабиёт институти, 2006. Ж. 1. – Б. 20-500.
24. Ўзбек тилининг изоҳли луғати. 5 жилдли. – Т.: Ўзбекистон миллий энциклопедияси, ЎЗР ФА Алишер Навоий номидаги тил ва адабиёт институти, 2006. Ж. 2. – Б. 40-450.
25. Ўзбек тилининг изоҳли луғати. 5 жилдли. – Т.: Ўзбекистон миллий энциклопедияси, ЎЗР ФА Алишер Навоий номидаги тил ва адабиёт иститути, 2007. Ж. 3. – Б. 38-556.

26. Ўзбек тилининг изоҳли луғати. 5 жилдди. – Т.: Ўзбекистон миллий энциклопедияси, ЎзР ФА Алишер Навоий номидаги тил ва адабиёт институти, 2008. Ж. 4. – Б. 50-457.
27. Ўзбек тилининг изоҳли луғати. 5 жилдди. – Т.: Ўзбекистон миллий энциклопедияси, ЎзР ФА Алишер Навоий номидаги тил ва адабиёт институти, 2008. Ж. 5. – Б. 20 – 110.
28. Ҳожиёв А. Тилшунослик терминларининг изоҳли луғати. – Т.: Ўзбекистон миллий энциклопедияси, 2002. – Б. 51-87.
29. Бондарко А.В. Функциональная грамматика. – Л.: Наука, 1984. – 99-103 с.
30. Демянков В.В. Когнитивная лингвистика как разновидность интерпретирующего подхода // Вопросы языкознания. – Москва: Наука, 1994. – №4. – С. 17-33.
31. Демянков В.В., Кубрякова Е.С. Когнитивная лингвистика // Краткий словарь когнитивных терминов. – Москва: Филол. фак. МУ. им. М.В. Ломоносова, 1996. – 53 с.
32. Джусупов Н.М. Лингвокогнитивный аспект исследования символа в художественном тексте: Дис. ...канд. филол. наук. – Ташкент: НУУЗ. им. Улугбека, 2006. – 173 с.
33. Казаков Ш. Семантико-стилистические особенности эмоционально- оценочной лексики драм Хамзы: Дис....канд. филол. наук. – Ташкент, ИЯиЛ им. А.С. Пушкина, 1990. – 160 с.
34. Кузнецов А.М. От компонентного анализа компонентному синтезу. – М.: Наука, Институт языкознания, 1986. – С. 50-110.
35. Скультэ В. Английский язык для детей. – Бишкек: Туркестан, 2005. – С. 187-500.
36. Строганская И.С. В мире прекрасного. – М.: Высшая школа, 1967. – С. 106-243.
37. Ушинский К.Д. Избранные сочинения. – М.: Учпедгиз, 1939. Т. 11. – 43 с.
38. Хадятуллаев Р.Р. Соотносительность морфологических средств выражения категории субъективной оценки имен существительных в русском и узбекском языках: Дис. ...канд. филол. наук. – Орёл: ОГПИ, 1969. – 235 с.
39. Юсупов У.К. Теоретические основы сопоставительной лингвистики. – Т.: Фан, АН РУз, 2007. – С. 4-20.
40. Толковый словарь русского языка. В 4-х т. Под редакцией Б.М. Волина и проф. Д.Н. Ушакова. – М.: Государственное издательство иностранных и национальных словарей, 1938. Т. 2. – С. 26-1038.
41. Muminov O.M. Lexicology of the English Language (олий ўқув юртларининг инглиз филологияси, таржимонлик факультети талабалари, магистрлари учун дарслик). – Тошкент: Мехридарё, 2006. – РР. 33-144.
42. Malkoc A.M. Old Favorites for All Ages (Songs for Learners of English). – Washington D.C.: USIA, 1993. – РР. 66-111.
43. Shakespeare. W. Othello (The Moor of Venice). – Moscow: Издательское товарищество иностранных рабочих, 1936. – РР. 9-131.

44. Shakespeare. W. Romeo and Juliet. – Moscow: Higher School Publishing House, 1972. – PP. 18-92.
45. Theodore D. Jennie Gerhardt. – Moscow: Progress Publisher, 1972. – PP. 2-316.
46. A Dictionary of Slang and Unconventional English. – London: London Routledge and Kegan Paul Ltd. Broadway house, 1964. V.1. – PP. 12-854.
47. Merriam W. Merriam Webster's Collegiate Dictionary. Eleventh Edition, – Massachusetts, USA: Incorporated Springfield, 2003. – PP. 21-975.
48. Oxford Learners Dictionary of Current English. – Oxford: Oxford University press, 1974. – 653 p.
49. Oxford Thesaurus of English (Second Edition). – Oxford: Oxford University Press, 2004. – PP. 197-936.
50. Roget's Thesaurus of English Words and Phrases (105th Anniversary Eddition). – London: The Penguin Press, 2002. – PP. 132-941.
51. The Oxford Dictionary of the English Language. – Москва: АСТ, Астрель, 2002. – PP. 34-598.
52. The Oxford English Dictionary. – Oxford: The Oxford University Press, 1998. – PP. 30-120.
53. The World Book Dictionary by Clarence L.B. – London: Sydney Toronto, 1994. – PP. 69-2206.
54. Bositkhonovich, Rakhmonov Azizkhon. "The role of the competence approach in pedagogical education." European Journal of Research and Reflection in Educational Sciences 2019 (2019).
55. Рахмонов, Азизхон Боситхонович. "Современные подходы в подготовке будущих педагогов." Universum: психология и образование 2 (80) (2021): 22-24.
56. Абдуганиева, Джамиля. "Методика обучения последовательному переводу студентов языковых вузов." in Library 22.2 (2022).
57. Абдуганиева, Джамиля. "Some aspects of online interpreting: current state and prospects for the future." Переводоведение: проблемы, решения и перспективы 1 (2022): 16-20.
58. Абдуганиева, Джамиля. "РОЛЬ МЕЖКУЛЬТУРНОЙ КОММУНИКАЦИИ В РАБОТЕ ПЕРЕВОДЧИКА." in Library 21.1 (2021).